

До спеціалізованої вченої ради Д. 26.007.04
у Національній академії внутрішніх справ

м. Київ, площа Солом'янська, 1, 03035

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, заслуженого юриста України, РОМАНЮКА Ярослава Михайловича, судді Верховного Суду України у відставці, Голови Верховного Суду України у 2013–2017 роках на дисертаційне дослідження Берестової Ірини Еріївни на тему: «Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження», подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право та 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується помітним зростанням ініціативи і самоорганізації громадян, підвищенням вимог до державних інституцій, загальним переосмисленням ролі правового регулювання суспільних відносин та використанням його як важливого засобу впливу на соціальні процеси за участю юридично рівних суб'єктів. Повага до потреб кожної людини, забезпечення умов для її всебічного розвитку, ефективний захист прав та інтересів громадян – пріоритетні завдання кожної демократичної країни. Найбільш суттєві зміни соціальної дійсності в Україні, які спостерігаються останніми роками, відображаються у вітчизняній правовій системі, зокрема у формуванні та закріпленні нових інститутів матеріального права. Водночас в Україні триває черговий етап впровадження системних змін у процесуальне законодавство в частині введення нових процесуальних інструментів. Передбачається, що ці процеси дозволять швидко та ефективно захистити порушені, невизнані чи оспорювані права учасників цивільних відносин.

Багатоваріантність правомірної поведінки суб'єктів цивільного права у процесі здійснення своєї діяльності обумовлює різноманітність юридичних засобів, які виступають складовими різних елементів і стадій механізму цивільно-правового регулювання, починаючи від створення норми до її

Вх. №		354	
10	09	20	19 р.
кількість аркушів:		16	
додаток		—	

застосування спеціалізованими повноважними державними органами, судами системи судоустрою та Конституційним Судом України.

Здійснення правосуддя - специфічна сфера в діяльності держави, в якій виняткову роль відіграють суди, як органи, що єдині в державі мають відповідне й закріплене конституційно виключне повноваження здійснювати правосуддя та ухвалювати обов'язкові до виконання рішення іменем України. Процес здійснення правосуддя має на меті досягнення головного результату – забезпечення ефективного захисту прав, свобод, інтересів суб'єктів як приватного, так і публічного права, в законний спосіб шляхом постановлення судом обґрунтованого й законного рішення та його виконання.

Водночас змістове наповнення поняття правосуддя, його завдання в широкому розумінні не обмежуються лише реалізацією конкретним судом своїх процесуальних повноважень в окремо взятій справі. Важливими є і ряд інших питань, зокрема забезпечення життєдіяльності судової системи, її ефективність, функціонування, правила взаємодії судів різних інстанцій та спеціалізацій з огляду на необхідність забезпечення єдності судової практики в державі. Не менш важливим є також створення і забезпечення ефективності інших засобів юрисдикційного захисту прав і свобод людини та громадянина на національному рівні, - перш за все йдеться про принципи діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України (далі – КСУ).

Останні конституційні зміни 2016 року щодо правосуддя торкнулися і єдиного органу конституційної юрисдикції, зокрема у межах розділу VIII Основного Закону України відбулося відокремлення КСУ від судів системи судоустрою (судів загальної юрисдикції в редакції Конституції України 1996 р.). Нині діяльність КСУ регулюється розділом XII Конституції України, а також Законом України «Про Конституційний Суд України», що був прийнятий 13 липня 2017 року. Змінам було також піддано функції та повноваження КСУ. Тож, 2016-2017 роки для України стали вирішальними в реалізації судової реформи, завдяки якій відбулися зміни в системі судочинства, судоустрою та правових інститутів. На меті таких змін – оновлення законодавства, створення міцного правового підґрунтя для функціонування незалежної та ефективної судової влади задля забезпечення кожному в Україні справедливого правосуддя, що, як наслідок, призведе до підвищення рівня суспільної довіри до судових органів зокрема та державних інституцій загалом.

Отже, наведені трансформаційні процеси безумовно вимагають розроблення нової сучасної наукової парадигми, так званої «людиноцентричної концепції» теоретичних засад діяльності судової влади, її окремих інститутів, дослідження правил функціонування державних органів із конституційним статусом та вивчення й аналіз особливостей нових процесуальних інститутів, серед яких людина, її гідність, права та свободи виходять на перший план. Вказаними правовими трансформаціями запроваджено нові правові і процесуальні інструменти, спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав людини. Варто зауважити, що наявний практичний період їх втілення поки не дає можливості упевнено сформулювати об'єктивні висновки стосовно результативності правових реформ, однак дає можливість спрогнозувати певні переваги, а також окреслити ймовірні ризики зміни підходів до визначення підстав і порядку захисту основних прав і свобод людини і громадянина, в тому числі концептуального теоретичного характеру.

Викладене свідчить про обґрунтованість та безумовну актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Берестовою І.Е. Зокрема, дисертанткою вперше в Україні здійснена спроба на теоретичному рівні провести комплексне міжгалузеве дослідження підстав, порядку, способів й засобів захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві та конституційному юрисдикційному процесі.

Актуальність дисертації, підготовленої Берестовою І.Е., зумовлюється також тим, що до цього часу в Україні було відсутнє єдине системне, комплексне (міжгалузеве) бачення природи та специфіки захисту публічних інтересів одночасно у двох юрисдикційних процесах: цивільному судочинстві та конституційному провадженні. Крім того, авторка піднімає у роботі цілий пласт істотних проблем захисту і прояву публічного інтересу учасників цивільних відносин разом із існуванням теоретичних проблем щодо ефективного захисту конституційного права особи, що здійснюється після або паралельно із захистом в цивільному судочинстві, у разі, якщо особа (або суд) вважає, що конкретні положення закону, застосовані в остаточному судовому рішенні, суперечать Основному Закону України.

Отже, актуальність теми дисертації Берестової І.Е., підготовленої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, є беззаперечною. Ця тема виступає по суті піонерським дослідженням із метою комплексного з'ясування таких трьох складових: 1) нове розуміння конституційного

юрисдикційного процесу після проведення судово-конституційної реформи і його роль у захисті прав особи; 2) правова природа публічного інтересу (з позиції системного підходу) і його прояв у матеріальних галузях права, а також вплив на порядок захисту суб'єктивних прав і свобод осіб у різних видах судочинства; 3) процесуальні механізми захисту публічних інтересів в цивільному судочинстві і конституційному провадженні.

Цінність наукового дослідження Берестової І. Е. полягає в тому, що вона вперше в Україні на теоретико-практичному рівні проілюструвала авторську спробу сформувати єдину цілісну модель захисту публічних інтересів в цивільному судочинстві та, паралельно й послідовно, у порядку конституційного провадження. Про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження свідчить і високе практичне значення одержаних результатів, що полягає у наявності численних актів впровадження результатів дослідження дисертантки у законотворчій та правозастосовній діяльності (с. 12–13 автореферату).

Таким чином, вибір дисертанткою теми дослідження зумовлений, насамперед, її надзвичайною актуальністю та суттєвим практичним значенням, а також необхідністю глибокого аналізу проблем, що пов'язані з процесами захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві та конституційному провадженні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність визначаються наступними чинниками.

Дисертація виконана відповідно до «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки», затвердженої Указом Президента України № 276/2015 від 20 травня 2015 р., а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН (далі – Інститут) «Наукові підходи до удосконалення цивільного та господарського судочинства в світлі судової реформи» (державний реєстраційний № 0116U000159). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту (протокол № 6 від 25 червня 2014 року) та уточнена (протокол № 3 від 28 березня 2018 року).

Метою дисертації автор обрала «виробити комплексне уявлення та створити цілісну теоретичну модель комплексного захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин в цивільному судочинстві та

конституційному провадженні, засновану на системному взаємозв'язку між цивільним судочинством та конституційним провадженням із позиції доктрини судового права та в умовах імплементації принципу верховенства права», і сформувала низку наукових завдань (с. 20-21 дисертації).

Об'єкт і предмет у межах міжгалузевого дослідження обрані Берестовою І. Е. правильно і є коректними.

Аналіз структури дисертації, підготовленої за двома науковими спеціальностями, дає підстави стверджувати про її логічність, послідовність та вираженість змісту, яким розкриваються всі ключові проблеми дослідження захисту публічних інтересів у межах двох процесів.

Оскільки я є фахівцем з цивільного права і процесу, то більшою мірою моя увага у цьому відгуку буде стосуватися цивілістичної частини дисертації Берестової І. Е.

Так, виключно цивілістичним виступає лише розділ 4, в межах якого Берестовою І. Е. на належному теоретичному рівні розкриті різні форми прояву публічного інтересу в цивільному судочинстві, сформовано авторське бачення прогресивних процесуальних інструментів, таких як механізм впровадження інституту групового позову, спрямованого на швидкий та ефективний захист суб'єктивного цивільного права, опосередкованого публічним інтересом, та власне публічного інтересу як безпосереднього об'єкта судового захисту. Зауважу, що такі питання в теоретичному плані дисертантка розкриває у 2 розділі, а четвертий розділ стосується дослідження практичних аспектів розв'язання цих питань.

Усі інші розділи роботи характеризуються міжгалузевим характером дослідження з постійним фокусуванням наукової уваги на взаємозв'язках між цивільним судочинством та конституційним провадженням. Викладене підкреслює, що автор досягла мети дисертаційного дослідження та в цілому виконала усі задачі, які поставила перед собою.

Також викликає науковий інтерес для доктрини цивільного процесу обраний авторкою дисертації комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема системно-структурного, методу кореляції, комплексного аналізу, міжгалузевого методу юридичних досліджень та міждисциплінарного підходу, діалектичного та історичного, порівняльно-логічного, формально-логічного, логічних методів (абстрагування, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, екстраполяції, моделювання тощо).

Використання зазначених методів допомогло Берестовій І. Е. в удосконаленні низки дефініцій, а також у розробленні ряду класифікаційних критеріїв взаємозв'язків між цивільним судочинством та конституційним провадженням, зокрема, на стадіях відкриття провадження в справі, судового розгляду, можливого зупинення провадження в цивільних справах, ініціювання конституційного контролю після завершення розгляду справи за правилами цивільного процесу та під час відновлення цивільного судочинства за виключними обставинами. Автор справедливо і відверто підкреслює ризики цих взаємозв'язків та формує цінні авторські прогнози щодо реформування цивільного процесу та конституційного провадження.

Висновки і рекомендації автора ґрунтуються на аналізі вітчизняних і зарубіжних нормативних джерел, літератури з теорії держави і права, теорії цивільного права, цивільного процесуального права, конституційного права, міжнародних стандартів у сфері судочинства, теорії правосуддя та судоустрою, інших правничих наук, філософії тощо.

Таким чином, автор належно поєднала дослідження публічних інтересів як критеріїв впливу на цивільний процес та як власне предмету судового захисту, що дозволило їй також з'ясувати особливості прояву публічного (суспільного інтересу) у конституційному судочинстві та сформувати конкретні висновки щодо впровадження нових напрямів удосконалення єдиного цілісного міжгалузевого механізму судового захисту прав і свобод людини і громадянина з використанням різних юрисдикційних форм захисту. Це дозволило їй у підсумку сформувати конкретні взаємозв'язки між цивільним судочинством та конституційним провадженням як відкритими процесуальними системами.

Викладене свідчить про наявність концептуального міжгалузевого бачення Берестовою І. Е. комплексної теоретичної проблеми міждисциплінарного значення, вказує на рівень підготовки майбутнього доктора юридичних наук та належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Переходячи безпосередньо до оцінки дисертації, слід зупинитися на аналізі змісту дисертації та сформованих висновків і рекомендацій дисертації Берестової І. Е.

Загальний авторський підхід дозволив Берестовій І. Е. найбільш повно охопити предмет дослідження, а мені – дослідити і з'ясувати її творчий задум, краще зрозуміти логіку та послідовність (наступність) виконаного наукового

дослідження, процес втілення його думок у контексті наукової роботи, більш чітко зрозуміти ідеї, сформовані в процесі наукового аналізу, ознайомитися з найбільш переконливими аргументами і виокремити питання, які потребують подальших досліджень і є найбільш перспективними для осмислення в майбутньому.

Розпочати дослідження **достовірності новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**, слід із новітнього погляду Берестової І. Е. на поєднання дослідження цивільного процесу та конституційного провадження через доктрину судового права. Така новела є цінною після проведення конституційних змін щодо правосуддя. Автор влучно проводить розмежування між судами та іншими юрисдикційними органами і у підсумку робить висновок, що КСУ в загальній системі державних правозастосовних органів постає іншим юрисдикційним органом, а за сутнісно-функціональним призначенням у механізмі судового захисту прав і основних свобод людини і громадянина та юридичних осіб приватного права здійснює діяльність, для якої характерні всі засади, елементи, етапи, стадії та атрибути судової правозастосовної діяльності, тому має визнаватися обов'язковим останнім засобом юридичного захисту на національному рівні як «суд, встановлений законом» (с. 8 автореферату, с. 40, 67, 90, 132 дисертації).

Також Берестова І. Е. вперше в доктрині цивільного процесу та конституційного провадження на монографічному теоретичному рівні веде власне дослідження і формує взаємозв'язки між цивільним судочинством та конституційним провадженням (с. 8, 15–16, 28–29 автореферату; с. 91–130 дисертації). У цьому контексті особливо цінним для науки цивільного процесу видається висновок авторки, що «окремою формою взаємозв'язку між цивільним судочинством та конституційним провадженням є повноваження КСУ вчиняти певні дії, спрямовані на модифікацію судового розгляду справи на стадії виконавчого провадження: повноваження Великої палати КСУ у виняткових випадках за власною ініціативою вживати заходів щодо забезпечення конституційної скарги шляхом видання забезпечувального наказу, який є виконавчим документом. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, а способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію. Доведено, що взаємозв'язок та

взаємовплив матеріальних і процесуальних галузей права полягає у: 1) критеріях розмежування юрисдикції у видах судочинства, а також правилах визначення підсудності справ між судами; 2) балансі диспозитивних та імперативних засад у формуванні методу цивільного судочинства; 3) відсутності сутнісного змістового наповнення принципу змагальності в конституційному провадженні; 4) окремих питаннях правосуб'єктності учасників юрисдикційного процесу (наприклад, належні позивач і відповідач, заявник, допустимість правонаступництва; особа, яка звертається з конституційною скаргою, як належний носій конституційного права, належний суб'єкт права на конституційне подання); 5) низці питань доказового права, в тому числі обставин матеріально-правового характеру, що належать до предмета доказування, питань належності та допустимості окремих засобів доказування; 6) значенні судового рішення як юридичного факту для відповідної галузі матеріального права» (с. 28–29 автореферату, с. 421 дисертації).

Такий висновок дозволив Берестовій І. Е. у правовій сфері об'єднати завершення конституційного провадження із цивільним судочинством, за наявності ініціативи особи, у відносини провадження у цивільній справі за виключними обставинами, та сформулювати авторські перспективи, а також окреслити можливі ризики абсолютного нівелювання суб'єктивного цивільного права особи, опосередкованого публічним інтересом. Окремо на цьому питанні я зупинюсь під час висловлення зауважень опонента.

На відміну від інших дослідників, дисертантка по-новому розглядає не тільки правову природу групових позовів, а й власне покроковий механізм їх впровадження в цивільному процесі. Авторка пропонує рекомендації, які, окрім ефективного захисту прав та інтересів осіб, істотно знизять судові навантаження та сприятимуть підвищенню правової культури населення (с. 23 автореферату; с. 27–282 дисертації).

Безперечною новелою дисертації є підняття Берестовою І. Е. глибинної проблеми в частині змішування форм конституційного контролю (централізованої та децентралізованої). Авторка справедливо доводить, що на сьогодні в цивільному процесуальному законодавстві відбулося змішування двох моделей конституційного контролю: централізованої та децентралізованої, – при судовому активізмі щодо неконституційності положення закону після ухвалення рішення суду по суті (перегляд цивільної справи по суті в суді апеляційної інстанції), що прогнозовано матиме

наслідком відновлення, поширення й повну реанімацію обмеженого формальними рамками принципу верховенства закону, а не верховенства права, або навпаки - призведе до абсолютизації принципу верховенства права, наслідком чого вбачається втрата цим принципом власної сутності в демократичній державі (с. 9–10 автореферату, с. 43, 353–355 дисертації).

Завершується подане на опонування дисертаційне дослідження розділом, у якому авторка вперше в теорії конституційного права та цивільного процесу досліджує специфіку інцидентного конституційного контролю, тобто доступу до конституційного правосуддя після розгляду справи в цивільному судочинстві. Авторка бездоганно розмежовує суб'єктний склад осіб, уповноважених у судовій системі на звернення до КСУ, аналізує колізії в суб'єктному складі, наводить авторські ризики та формує конкретні пропозиції удосконалення національного законодавства для оптимізації, пришвидшення та практичного щоденного застосування принципу верховенства права.

Роблячи проміжний висновок, слід зауважити, що результати дослідження Берестової І. Е. є глибокими, прогресивними і максимально прагматичними, що підкреслює цінність наукової роботи докторського рівня не тільки з позиції теоретичних засад, а й із точки зору практичного значення її результатів.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Структура і зміст дисертації Берестової І. Е. на тему: «Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження» в цілому відповідають її назві та вимогам, встановленим ДАК України. Наукова робота стосується двох наукових спеціальностей, написана на високому методологічному рівні і видається значним доробком у дослідженні теоретичних проблем цивільного процесу і конституційного права.

Основні положення, висновки і пропозиції (рекомендації), сформульовані у дисертації, ідентично викладені в авторефераті. Вони знайшли свій виклад у публікаціях з теми дисертації, що підтверджують і відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає вимогам МОН України та профілю спеціальностей 12.00.02 – конституційне право,

муніципальне право та 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Практичне значення одержаних результатів передусім полягає в тому, що дисертація підготовлена ученою, яка окрім істотного наукового досвіду класичної приватно-правової наукової школи (перебувала на посаді начальника кафедри цивільного права і процесу вишу, далі – на посадах від старшого наукового співробітника до вченого секретаря науково-дослідного інституту НАПрН України), здобула також значний практичний досвід. Так, останні вісім років Берестова І. Е. займала різноманітні посади в апаратах вищих судів: Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ (науковий консультант), Конституційному Суді України (науковий консультант заступника Голови, Голови Конституційного Суду України як судді), Верховному Суді України (заступник начальника, начальник правового управління).

Також практичне значення результатів дисертаційного дослідження характеризується тим, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження фундаментальних проблем науки цивільного процесуального права і судоустрою (акт впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (від 31 січня 2019 р.);

– у законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства з питань підвищення ефективності правових і процесуальних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина та інших учасників цивільних відносин, ефективності цивільного судочинства та конституційного провадження (зареєстрований законопроект № 10061 – лист народного депутата України від 18 лютого 2019 р. № 063/1-01);

– у правозастосуванні – для оптимізації та підвищення рівня якості судової практики у сфері конституційного провадження та цивільного судочинства (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність КСУ від 04 лютого 2019 р.);

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Конституційне право», «Цивільне процесуальне право», при підготовці експертних висновків стосовно захисту фундаментальних прав і свобод

людини і громадянина органами поліції тощо (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11 березня 2019 р.).

Вражає кількість наукових публікацій І. Е. Берестової за результатами дослідження, а це – 59 праць, серед яких одна самостійна монографія дисертантки, шість монографій за її участі як співавторки, 28 наукових статей.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Не спиняючись детально на численних інших здобутках та позитивних моментах виконаної дисертаційної роботи та в цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, зверну увагу на **окремі суперечності, спірні положення**, які, як видається, потребують або додаткової аргументації, або ж спеціальних роз'яснень. Мною сформовано 5 зауважень за концептуальними напрямками роботи, але вони у собі містять складові (підпитання), на які також бажано було б авторці дати відповідь на захисті. Зокрема, маю такі зауваження.

1. Перше зауваження стосується статусу Конституційного Суду України і його ролі у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та інших суб'єктів цивільних відносин (підрозділ 1.2. дисертації, положення новизни № 2 та інші подібні висновки у дисертації).

І. Е. Берестова у роботі зазначає, що «можливість КСУ бути повноцінним судом є контроверсійно нормативно закріпленою, адже: 1) КСУ прямо не передбачено як судовий орган у розділі VIII «Правосуддя», а закріплено в розділі XII Основного Закону України; 2) однак КСУ здійснює процесуальну юрисдикційну діяльність щодо захисту прав і основних свобод людини і громадянина, якій притаманні риси судочинства, серед іншого шляхом розгляду конституційних скарг (ст. ст. 55, 151-1 Конституції України); 3) також КСУ уповноважений зазначити у своєму рішенні, що суд (системи судоустрою) під час розгляду справи застосував закон, який є конституційним, однак у неконституційний спосіб (ч. 3 ст. 89 Закону України «Про Конституційний Суд України») та має можливість ужити (Велика палата) заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом (ст. 79 цього самого Закону)».

Якщо ж відштовхуватися від приписів Основного Закону України (і в самій роботі дисертантка це неодноразово підкреслює), то Конституційний Суд України не належить до судових органів і виведений із регулювання розділу VIII Правосуддя Конституції України.

Так, згідно із частиною другою статті 124 Конституції України делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Тобто згідно приписів Основного Закону України делегування функцій судів, тобто функцій правосуддя і судочинства, не допускається іншим органам.

Конституційний Суд України І. Е. Берестовою визначається як «інший юрисдикційний орган у системі органів державної влади» з позиції доктрини судового права. Дійсно, єдиною глобальною відмінністю між цим органом та, зокрема, арбітражами і третейськими судами (діяльність яких також характеризується певною прописаною в законах процедурою), є те, що результати його діяльності (рішення) є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів права.

Тому недостатньо чітким видається бачення І. Е. Берестової місця Конституційного Суду України в системі захисту прав і свобод людини і громадянина. У практичній площині мені імпонує думка дисертантки щодо володіння КСУ рисами, які притаманні судочинству і судовій діяльності. Однак конституційні приписи частини другої статті 124 Основного Закону України свідчать про зворотне.

2. Не тільки у положеннях новизни, а й протягом всього дисертаційного дослідження І. Е. Берестова звертається до зв'язків між цивільним судочинством та конституційним провадженням, розкриває процедурні засади захисту публічних інтересів, темпоральні складові їх захисту загальними судами і КСУ, а також коротко досліджує питання відновлення цивільного судочинства у справі, в якій правові норми, застосовані судом для вирішення спору, перебували на ревізії у КСУ.

Зокрема, до статичних і динамічних зв'язків між цивільним та конституційним судочинством дисертантка відносить, серед іншого, таке положення: «застосування забезпечувального наказу КСУ під час виконання рішення у цивільній справі; застосування висновку КСУ в резолютивній частині рішення факту тлумачення судом конституційного закону **у спосіб, що не відповідає Конституції України** з вказівкою про відновлення цивільного провадження; ...»(с. 23, 102, 128, 129, 136 тощо дисертації, с. 6 автореферату).

Поділяючи авторську позицію щодо таких зв'язків, на жаль, у дисертації я не зміг побачити і віднайти правову природу і модель застосування такого положення частини третьої статті 89 Закону України «Про Конституційний Суд

України» як : «Якщо Конституційний Суд України визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення».

При цьому, формування і закріплення у рішенні Конституційного Суду України способу тлумачення закону, який відповідає Конституції України, є ключовою проблемою, яка виступає певним містком між цивільним судочинством та конституційним провадженням, але таким, що у щоденній практичній діяльності органу конституційної юрисдикції при розгляді конституційних скарг переводить КСУ на законодавчому (але не на конституційному рівні) на рівень суду четвертої інстанції/повторної касації.

Слід констатувати, що І. Е. Берестова неодноразово звертається до цього положення і досліджує його протягом роботи, однак все ж таки характер такого дослідження більшою мірою свідчить про постановку проблеми. Натомість мені не вдалося побачити чіткого авторського висновку стосовно способу тлумачення КСУ закону, який відповідає Конституції України, але застосований судом загальної юрисдикції в спосіб, що не відповідає Конституції України.

Звернення до норм і контексту Основного Закону України, детальне вивчення повноважень Конституційного Суду України дають підстави стверджувати, що Конституція України не містить засад і не визначає способів тлумачення, які віддзеркалені у ній і будуть їй відповідати, а також не містить положень про те, що Конституційний Суд України позбавлений повноважень тлумачити закони.

Тоді Конституційний Суд України, не будучи органом системи правосуддя згідно VIII розділу Основного Закону і не володіючи судовими функціями згідно Конституції, по суті буде здійснювати правозастосування, звертаючись до фактичних і юридично значущих обставин конкретної судової справи. До речі, правозастосувальною діяльністю Конституційний Суд України не займався і в редакції Основного Закону України, що була чинною до внесення змін щодо правосуддя; КСУ лише досліджував неоднозначне застосування судами норм права під час офіційного тлумачення норм права.

Таким чином, на захисті хотілося б почути більш детальне обґрунтування позиції дисертантки щодо того, яким чином Конституційний

Суд України визначає спосіб тлумачення судом закону таким, що відповідає Основному Закону України, і яким чином він, при цьому, все ж залишається органом конституційного контролю, не перетворюючись на суд системи судоустрою із функціями дослідження питань права під час фактично судового правозастосування.

3. Наступне зауваження стосується публічних інтересів учасників цивільних відносин. Дисертантка у своїй роботі по суті об'єднує дві групи публічних інтересів: як предмет судового захисту і як особливу ознаку (критерій), який проявляється під час розгляду цивільних справ та впливає на трансформацію процесу захисту прав і свобод осіб (с. 8–9 автореферату, розділ 2 з усіма підрозділами дисертації).

І. Е. Берестова формує авторське визначення публічних інтересів, під якими розуміє потребу, що характеризується варіативністю, зокрема, **потребу окремого індивідуума, опосередковану винятковою значущістю як юридично рівних учасників відносин**, задоволення якої слугує гарантією та загальною умовою реалізації приватного інтересу і яка може бути реалізована виключно за допомогою інших осіб або разом, а також за допомогою заходів державно-владного характеру.

У цьому контексті не можу повністю погодитись із дисертанткою. Її позиція виглядає дещо непереконливою в тому, що виняткова значущість суб'єктивного права окремої фізичної особи (а воно також є потребою, забезпеченою правом) може перетворюватись на публічний інтерес.

Така авторська позиція потребує додаткових пояснень на захисті.

4. Останнє зауваження стосується авторських пропозицій щодо дій судів у випадку наявності у них сумнівів стосовно конституційності законів. І. Е. Берестова правильно зауважує, що не слід допускати переоцінку питання права Пленумом Верховного Суду як позапроцесуальним органом шляхом надання відповідних пропозицій до законодавства, однак чомусь не піддає критиці чинність положення ЦПК України стосовно застереження «якщо рішення ще не виконане».

При цьому І. Е. Берестова підкреслює «існування схожої формули у конституційному законодавстві певних європейських країн із централізованим конституційним контролем» та аргументує, що в нашій державі таке застереження стане передумовою виникнення корупційних та тіньових схем, спрямованих на швидке виконання рішення суду, якщо за результатами вичерпання можливостей розгляду справи в усіх судових інстанціях судів

загальної юрисдикції вбачається позитивна перспектива конституційного розгляду. Все це знову може об'єктивно призвести до швидкого падіння рівня довіри до органів судової влади країни загалом та КСУ зокрема (у разі не досить швидкого розгляду справи, що унеможливило її перегляд унаслідок виконання рішення суду), а також і до нової хвилі активності осіб щодо звернень до ЄСПЛ.

Окремо авторка наголошує, що інфляційні процеси в державі також негативно впливають на сутність захисту, наприклад, майнового суб'єктивного права особи. На відміну від ЄСПЛ, суди системи судоустрою та КСУ позбавлені можливості обчислювати інфляційні нарахування особі, яка постраждала від розгалуженого, неефективного, однак законодавчо закріпленого порядку діяльності судових органів тощо. І далі підсумовує, що у такому випадку особа навіть не зможе претендувати на відшкодування завданої шкоди незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56 Конституції України). За єдиним виключенням, якщо у рішенні КСУ під час інцидентного конституційного контролю КСУ встановив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України.

Разом з тим, зі змісту роботи не вдалося простежити, чому І. Е. Берестова такий несправедливий підхід законодавця залишає незмінним.

Авторка не формулює пропозицій щодо вирішення таких проблем і не пропонує принаймні виключити слова *«якщо рішення суду ще не виконане»* із норми п.1 ч. 3 ст. 423 ЦПК України, при тому, що сучасний практичний досвід виконання судових рішень свідчить про вибірковість їх виконання, а тому включення штучної «оперативності» виконання рішення суду, особливо якщо буде вбачатися позитивна конституційна перспектива перегляду справи (як власне пише сама авторка), – перспектива більш ніж реальна.

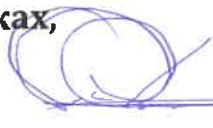
Разом із тим, висловлені критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, оскільки більшість із них є вираженням мого власного погляду на проблеми, які досліджувалися Берестовою І. Е., і не відносяться до недоліків основних, концептуальних положень дисертації.

Отже, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати проведених автором досліджень. Берестовою І. Е.

отримані нові науково обґрунтовані результати, які у своїй сукупності розв'язують важливу проблему міжгалузевого уявлення й створення цілісної теоретичної моделі комплексного захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у цивільному судочинстві та конституційному провадженні, що ґрунтується на системному взаємозв'язку цих процесів із позиції доктрини судового права в умовах імплементації принципу верховенства права та його практичного застосування.

Таким чином, є всі підстави вважати, що дисертаційна робота **Берестової Ірини Еріївни** на тему: **«Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження»** за своїм змістом, науковими результатами, новизною та іншими показниками відповідає вимогам пункту 11 Постанови КМУ № 567 від 24 липня 2013 року «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» (зі змінами), а її автор на підставі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право та 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент
суддя Верховного Суду України
у відставці, Голова Верховного
Суду України у 2013–2017 роках,
доктор юридичних наук,
заслужений юрист України

Я. М. Романюк

Підпис Романюка Я. М. засвідчено

С.С.

Холоднюк